

JOANNA CENT, MAŁGORZATA GRODZIŃSKA-JURCZAK,
AGATA PIETRZYK-KASZYŃSKA, JUSTYNA GUTOWSKA¹

ZARZĄDZANIE OBSZARAMI NATURA 2000 W POLSCE W KONTEKŚCIE ZRÓWNOWAŻONEGO ROZWOJU WSI – AKTUALNE WYZWANIA I KONFLIKTY²

Streszczenie: Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich powinien opierać się na wielofunkcyjności oraz wykorzystaniu różnych walorów wsi, w tym również tych naturalnych. Przyrodniczo cenne obszary objęte programami ochrony, takimi jak Natura 2000, bardzo często postrzegane są jednak jako bariery, a nie czynniki potencjalnie wspierające rozwój. W ostatnich latach wokół obszarów Natura 2000 narosło wiele konfliktów, utrudniających nie tylko realizację zadań ochronnych, lecz także wykorzystanie możliwości, jakie ten program stwarza dla rozwoju lokalnego. Niniejsza praca przedstawia wyniki badań nad poziomem akceptacji i opinii kluczowych grup interesariuszy oraz problemami związanymi z funkcjonowaniem programu Natura 2000 podczas przygotowywania planów zadań ochronnych. Badania przeprowadzono wśród 350 uczestników jednodniowych szkoleń nt. programu Natura 2000 przeprowadzonych we wszystkich województwach w Polsce w okresie od stycznia do marca 2013 roku. Wyniki wskazują, iż pomimo dostrzeżenia przez respondentów wykorzystania Natury 2000 jako atutu w rozwoju lokalnym (głównie w sektorze turystycznym), to wciąż bariery inwestycyjne są główną przyczyną obaw i negatywnych opinii na jej temat. Anketowani widzą także zdecydowaną potrzebę zaangażowania szerszego niż dotychczas spektrum interesariuszy w proces zarządzania takimi obszarami i pogłębienia dialogu pomiędzy nimi. Aby zarządzanie obszarami Natura 2000 szło w parze z rozwojem obszarów wiejskich, potrzebne jest rzeczyste przyswojenie wiedzy o programie oraz zaangażowanie samorządów

¹ Autorki pracują w Instytucie Nauk o Środowisku, UJ, ul. Gronostajowa 7, 30-387 Kraków (e-mail: joanna.cent@uj.edu.pl; m.grodzinska-jurczak@uj.edu.pl; agata.pietrzyk@uj.edu.pl; justyna.gutowska@uj.edu.pl).

² Badanie zrealizowane zostało w ramach Projektu „Misja Natura”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej w ramach instrumentu finansowego LIFE+ oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, wykonywanego przez Fundację Wspierania Inicjatyw Ekologicznych w Krakowie. Projekt jest naukowo wspierany przez Instytut Nauk o Środowisku Uniwersytetu Jagiellońskiego, DS/WBINoZ/INoŚ/760.

gminnych i innych interesariuszy w przygotowanie planów zadań ochronnych, a także realne wsparcie grup ponoszących koszty programu.

Słowa kluczowe: Natura 2000, partycypacja publiczna, plany zadań ochronnych, zarządzanie ochroną przyrody, zrównoważony rozwój

WPROWADZENIE

Wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój obszarów wiejskich jest uważany za jeden z najważniejszych elementów nowoczesnej polityki wiejskiej [Kłodziński 2012], czyli takiej, która integruje politykę rolną, gospodarczą i ochronę środowiska. Na rozwój wsi w dużym stopniu wpływają warunki naturalne danego regionu, a choć wielofunkcyjność jest powszechną koniecznością, to rozwija się przede wszystkim tam, gdzie nie ma jednolitych, dobrych uwarunkowań dla rolnictwa [Zawalińska 2012]. Te tereny wiejskie, które z racji swoich walorów naturalnych stanowią potencjał do rozwoju pozarolniczej działalności, bardzo często okazują się również cenne czy wręcz unikatowe z przyrodniczego punktu widzenia i dlatego zostają objęte programami ochrony przyrody. Obszary chronione (w ramach różnych form ochrony) obecnie zajmują 32,5 % powierzchni Polski [BDL GUS 2013], jest więc to czynnik o potencjalnie bardzo dużej roli dla rozwoju wsi, w niektórych lokalizacjach wręcz determinujący sposób i kierunki rozwoju.

Szczególnie ciekawym i ważnym dla rozwoju wsi rodzajem obszarów chronionych jest Europejska Sieć Ekologiczna – Natura 2000, stosunkowo nowa forma ochrony przyrody, implementowana wraz z przystąpieniem naszego kraju do struktur Unii Europejskiej. Natura 2000 obejmuje obecnie prawie 20% powierzchni lądowej państwa [GDOŚ 2012], w tym w przeważającej mierze tereny wiejskie. W skład sieci wchodzi 966 spośród ogółu 2479 gmin polskich. W przypadku kilku gmin sieć obejmuje całe ich powierzchnie. Program istotnie zmienia warunki realizacji rozwoju lokalnego, tworząc zarówno nowe szanse, jak też ograniczenia pogłębiające nierówności pomiędzy regionami [Bołtomiuk 2009; Kłodziński 2012]. Wiele obszarów Natura 2000 jest położonych w tzw. regionach peryferyjnych, charakteryzujących się znacznie słabiej rozwiniętą infrastrukturą, niskim poziomem przedsiębiorczości, aktywności społecznej i instytucjonalizacji współdziałania w podejmowaniu decyzji o sprawach publicznych [Bołtomiuk 2012]. Choć praktycznie od początku wprowadzania sieci wskazuje się na konieczność uwzględnienia społecznych i gospodarczych czynników przy zarządzaniu programem [Grodzińska-Jurczak i Cent 2010; Cent i inni 2014], obecnie jest to nadal niezrealizowane wyzwanie [Dubel 2010; Liro 2008]. Z jednej strony, wskazuje się na bardzo duży potencjał programu jako wsparcia rozwoju pozarolniczej działalności na wsi [KE 2010]. Z drugiej strony, rozwijanie przedsiębiorczości na obszarach Natura 2000 wymaga szczególnych metod działania, pozwalających traktować czynnik środowiskowy w innowacyjny sposób, wykraczających poza proste pozyskiwanie zasobów naturalnych i zagospodarowanie przestrzeni [Liro 2008]. Równolegle należy zabezpieczać tereny objęte programem Natura 2000 przed marginalizacją, która może być konsekwencją np. przeszacowania szans stwarzanych przez program [Zawalińska 2012].

Wdrażanie programu Natura 2000 w Polsce nie obyło się bez popełnienia licznych błędów, m.in. takich jak: niedostateczna komunikacja z interesariuszami, niedostępianie informacji o programie czy wprowadzanie nowych przepisów w taki sposób, że samorządy gminne postrzegają Naturę 2000 jako czynnik hamujący rozwój [Kłodziński 2012]. W rezultacie program ten jest postrzegany negatywnie, jako zbyt skomplikowany, nieprzyjazny dla inwestorów, samorządów lokalnych i właścicieli gruntów prywatnych, rygorystyczny i drogi. Sprawne wdrażanie i działanie programu i jego współgranie z celami tamtejszych mieszkańców, a nie konkurowanie z rozwojem wsi, wymaga umiejętności zawierania kompromisów. Do wykorzystania szans tworzonych przez program Natura 2000 dla rozwoju wsi potrzebna jest aktywna i pozytywna postawa samorządów gminnych [Boltromiuk 2009; 2012]. Pojawienie się takiego podejścia jest zdecydowanie utrudnione w sytuacji konfliktu lub zmagania się z zawłościami prawnymi, biurokratycznymi i niedostatkiem rzetelnych i aktualnych informacji o programie.

Wyniki dotychczasowych badań dotyczących zarządzania siecią Natura 2000 w Polsce pochodzą przede wszystkim z okresu wyznaczania ich obszarów, a przez to skupiają się głównie na problemach związanych z tym etapem [Boltromiuk 2010]. Jako źródło konfliktów wskazywano przede wszystkim na brak lub niedoskonałość prowadzonych działań partycypacyjnych i informacyjnych [Cent i inni 2010; Kłodziński 2012] oraz niewystarczającą wiedzę o programie zarówno wśród mieszkańców [Perepeczko 2011; Pietrzyk-Kaszyńska i inni 2012], jak i pracowników różnych instytucji publicznych [Banas 2010]. Od tej pory na terenie praktycznie całego kraju zainicjowano i zrealizowano sporo programów mających na celu umożliwienie dialogu pomiędzy różnymi grupami interesariuszy, jak też podniesienie poziomu wiedzy o Naturze 2000 [Grodzińska-Jurczak i Tarabuła-Fiertak 2010; Iwińska 2010]. Autorami i wykonawcami takich programów były najczęściej Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska, jej regionalne oddziały, jak też organizacje pozarządowe. Dotychczas jednak, w znakomitej większości przypadków, efektów programów nie poddawano ewaluacji, innymi słowy – nie sprawdzono, czy i jaki efekt został osiągnięty przez realizowane działania oraz jaka jest obecnie skala wyzwań związanych z koniecznością przekonania i zaangażowania społeczności lokalnych do udziału w zarządzaniu siecią Natura 2000.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie wyników badań nad poziomem akceptacji i opinii kluczowych grup interesariuszy (w tym przede wszystkim reprezentantów samorządów gminnych) oraz problemami związanymi z funkcjonowaniem programu Natura 2000 podczas przygotowywania planów zadań ochronnych (PZO), które są obecnie wprowadzane na terenie całego kraju. PZO uznawane jest za szansę na złagodzenie błędów popełnionych w procesie wyznaczania obszarów [Kłodziński 2012], aczkolwiek niespełnienie pokładanych w nich nadziei może w konsekwencji doprowadzić do eskalacji konfliktów wokół funkcjonowania Natury 2000. Szczególną uwagę zwrócono na utrudnienia w rozwoju terenów wiejskich z wyznaczonymi obszarami Natura 2000, wynikające z objęcia ich siecią. Prezentowane badania mają charakter opisowy, a wyniki są porównane z dostępnymi danymi o problemach zidentyfikowanych w ubiegłej dekadzie, w celu pokazania zmian i nowych wyzwań stojących przed instytucjami zarządzającymi obszarami Natura 2000.

METODYKA I TEREN BADAŃ

Badanie ankietowe przeprowadzono wśród 350 z 400 osób biorących udział w jednodniowych szkoleniach dotyczących programu Natura 2000 zrealizowanych w wybranych gminach wiejskich we wszystkich województwach w Polsce w okresie od stycznia do marca 2013 roku. Szkolenia zostały zorganizowane i przeprowadzone przez Fundację Wspierania Inicjatyw Ekologicznych z Krakowa w ramach projektu „Misja Natura”, współfinansowanego ze środków Unii Europejskiej, ze środków instrumentu finansowego LIFE+ oraz Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej. Prezentowane dane pochodzą z ankiet wypełnianych przed szkoleniem, aby udział w nim nie miał wpływu na opinie uczestników. Badanie miało charakter opisowy, nie planowano testowania hipotez, np. dotyczących różnic ze względu na profil respondentów. W pracy przedstawiamy analizę odpowiedzi na 14 pytań zamkniętych oraz trzy pytania otwarte. Analiza materiału badawczego prowadziła do przedstawienia rozkładów procentowych odpowiedzi uzyskanych na pytania zamknięte oraz, w przypadku pytań otwartych, zakodowania odpowiedzi, a następnie przedstawienia ich rozkładów w podziale na wyłonione kategorie.

Wśród respondentów dominowały osoby reprezentujące instytucje publiczne – urzędy gmin, starostwa powiatowe, regionalne dyrekcje ochrony środowiska oraz inne instytucje publiczne (m.in. instytucje edukacyjne i naukowe, jednostki administracji państwowej związane z zarządzaniem melioracją, doradztwem rolniczym, gospodarką wodną i innymi formami ochrony przyrody). Wśród uczestników szkoleń licznie reprezentowane były również stowarzyszenia i organizacje pozarządowe, pojawiły się także osoby prywatne i przedstawiciele firm (tab. 1). Dobór próby do badań nie jest reprezentatywny w sensie statystycznym – respondenci nie byli wybierani losowo, ale sami zgłosili się do udziału w warsztatach, w trakcie których przeprowadzono badanie. Zróżnicowana struktura respondentów pod względem reprezentowanej przez nich instytucji skłania jednak do stwierdzenia, że główne istotne grupy interesariuszy wymieniane w literaturze o społecznych aspektach Natury 2000 są właściwie reprezentowane w niniejszych badaniach. Biorąc pod uwagę stosunkowo dużą liczebność próby (N=350) oraz zróżnicowanie geograficzne (respondenci pochodzą ze wszystkich województw), zrealizowane badanie jest wystarczające do spełnienia celów eksploracyjnych.

TABELA 1. Instytucje reprezentowane przez uczestników szkoleń

TABLE 1. Institutions represented by the respondents

	Liczba osób	Procent wskazań
Inna instytucja publiczna	106	30%
Urząd gminy	72	20%
Stowarzyszenie, organizacja pozarządowa	53	15%
Osoba prywatna	20	6%
Starostwo powiatowe	14	4%
Firma prywatna	14	4%
Regionalna Dyrekcja Ochrony	13	4%
Inna odpowiedź	30	9%
Brak danych	28	8%
Ogółem	350	100%

WYNIKI

Lokalne konflikty, problemy i szanse związane z funkcjonowaniem programu Natura 2000

Opinie dotyczące znaczenia programu Natura 2000 dla rozwoju gmin i źródeł potencjalnych konfliktów społecznych wynikających z jego wprowadzania są podzielone. Większość respondentów widzi co prawda pozytywny wpływ jego funkcjonowania na ochronę lokalnej przyrody oraz realny potencjał programu dla łączenia działań ochronnych z rozwojem lokalnym, jednak praktyka jest taka, że rozwój ten jest obciążony utrudnieniami. Blisko połowa badanych zgadza się ze stwierdzeniem, że założenia programu Natura 2000 pozwalają na dobre połączenie działań ochronnych i możliwości rozwoju lokalnych społeczności, podczas gdy zaledwie 13% respondentów wyraża przeciwną opinię (tabela 2, pytanie 1). Jednocześnie opinie pozytywne i negatywne o faktycznych utrudnieniach rozwoju gmin są w miarę równo podzielone wśród respondentów (tabela 2, pytanie 2). Mniej wątpliwości mają natomiast respondenci odnośnie do znaczenia Natury 2000 dla ochrony przyrody w gminach – dwie trzecie z nich zgadza się z pozytywnym wpływem programu na ich miejscowości, a jedynie 9% osób nie popiera tej opinii (tabela 2, pytanie 3). Oceniając zagadnienie w szerszej skali, około połowa respondentów uważa, że ich województwo więcej zyskuje, niż traci na ustanowieniu obszarów Natura 2000, jedynie 10% osób wskazuje, że straty przeważają nad zyskami (tabela 2, pytanie 4).

TABELA 2. Rozkłady procentowe odpowiedzi na pytania dotyczące opinii o znaczeniu Natury 2000 dla gmin i województw

TABLE 2. Frequencies of responses to questions on importance of Natura 2000 for municipalities and regions

	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Ani tak, ani nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Pytanie 1. Czy założenia programu Natura 2000, Pana/Pani zdaniem, pozwalają na dobre połączenie działań ochronnych i możliwości rozwoju lokalnych społeczności	4%	9%	40%	29%	18%
Pytanie 2. Czy istnienie obszarów Natura 2000 sprawia, że rozwój społeczno-gospodarczy jest utrudniony w gminach Pana/Pani województwa	12%	19%	34%	21%	14%
Pytanie 3. Czy według Pana/Pani, istnienie obszarów Natura 2000 sprawia, że przyroda jest lepiej chroniona w gminach Pana/Pani województwa	3%	6%	24%	38%	29%
	Zdecydowanie więcej traci	Raczej więcej traci	Ani nie traci, ani nie zyskuje	Raczej więcej zyskuje	Zdecydowanie więcej zyskuje
Pytanie 4. Czy w Pana/Pani opinii, Pana/Pani województwo więcej zyskuje czy traci w związku z wyznaczeniem obszarów Natura 2000	4%	6%	39%	29%	21%

W pytaniu otwartym dotyczącym barier rozwoju gmin wynikających z utworzenia obszarów Natura 2000, najczęściej wymieniane były te związane z ograniczeniem i/lub uniemożliwieniem realizacji różnego rodzaju inwestycji (tab. 3), a także kosztowne, wydłużające się procedury oraz bariery administracyjne i nadmierna biurokracja. Barię dla rozwoju gmin jest również niski poziom wiedzy i niedostateczna świadomość społeczna o Naturze 2000 wśród mieszkańców, ogólne spowolnienie rozwoju gospodarczego kraju i ograniczenie budownictwa mieszkalnego. Pojawiły się również zarzuty, iż program Natura 2000 został narzucony odgórnie, że uniemożliwia korzystanie z gruntów prywatnych i swobodny rozwój gmin, w tym realizację istniejących (wcześniej uchwalonych) miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Wśród trzech największych problemów związanych z funkcjonowaniem Natury 2000 najczęściej wymieniane były te, wynikające z braku informacji i wiedzy o programie, a w następnej kolejności (podobnie do odpowiedzi na pytanie o bariery), zagadnienia związane z utrudnieniami inwestycji, skomplikowanymi procedurami i brakiem akceptacji społecznej (tab. 4). Dodatkowo wśród problemów wymienione zostały: zagrożenia dla siedlisk i gatunków wynikające z antropopresji, a także kolejne problemy funkcjonowania lokalnych społeczności zamieszkujących tereny w pobliżu obszarów chronionych, w tym głównie niedostateczne fundusze oraz brak działań wspierających mieszkańców. Szanse rozwoju gmin stwarzane przez Naturę 2000 wiążane są natomiast przede wszystkim z turystyką i agroturystyką, a także ogólną edukacją ekologiczną społeczeństwa, poprawą stanu środowiska (również zwiększającą atrakcyjność turystyczną gmin), oraz uzyskiwaniem dopłat dla rolników gospodarujących na terenach Natury 2000 (tab. 5).

TABELA 3. Bariery rozwoju lokalnego stwarzane przez Naturę 2000, wymieniane przez respondentów w pytaniu otwartym

TABLE 3. Barriers to local development caused by Natura 2000, listed by respondents in open discussion

Kategorie barier rozwoju	Częstość wskazań	Przykładowe wypowiedzi respondentów
1	2	3
Utrudnienia w realizacji inwestycji	91	<i>Bocian i jego gniazdo decydują o lokalizacji inwestycji; Inwestorzy omijają miejsca, gdzie występuje Natura 2000;</i> (wypowiedzi dot. inwestycji infrastrukturalnych, przemysłowych, sportowych i rekreacyjnych, elektrowni wiatrowych)
Wydłużone i kosztowne procedury inwestycyjne	33	<i>Każdorazowe przeprowadzanie OOS; Wydłużone procedury zniechęcają inwestorów</i>
Bariery administracyjne, nadmierna biurokracja, trudność w pozyskiwaniu środków unijnych	24	<i>Blokowanie wszelkich inwestycji przez „papierologię” – trzeba mieć na wszystko przyrodnicze przyzwolenie na papierze; Dosłowność ochroniarska</i>
Niska świadomość społeczna i wiedza o Naturze 2000, brak przeszkolonych kadr	19	<i>Funkcjonowanie w świadomości organów administracji przeświadczenia, że na obszarach Natura 2000 nie można podejmować działalności gospodarczej ani jakichkolwiek przedsięwzięć mogących oddziaływać na środowisko; Traktowanie N2000 jak rezerwatu</i>

1	2	3
Ogólne spowolnienie rozwoju	19	<i>N2000 powoduje zmiany w kierunkach rozwoju gmin</i>
Ograniczenie budownictwa mieszkalnego	19	<i>Główną barierą rozwoju jest brak możliwości intensyfikacji zabudowy, jednakże moim zdaniem komfort życia i jakość środowiska są ważniejsze od biznesu, co zaowocuje [m.in.] lepszym stanem zdrowia mieszkańców</i>
Brak swobody w rozwoju gminy i użytkowania terenów prywatnych	16	<i>Często właściciele ziemi nie mogą do końca decydować o kierunku zagospodarowania swojej własności; Brak swobodnego rozwoju gminy</i>
Utrudnienia dla rolnictwa	13	<i>Rolnicy muszą podporządkować swoją działalność rolną, gdy obszar zostanie uznany za Naturę 2000</i>
Konflikty społeczne, brak partycypacji	8	<i>Obszary N2000 wyznaczono bez konsultacji, a dopiero teraz próbuje się to naprawić</i>
Brak szczegółowych rozwiązań, planów pozwalających na wskazanie konkretnych ograniczeń	8	<i>Brak planów ochrony i planów działań ochronnych, pozwalających na wskazanie konkretnych ograniczeń bez konieczności odwoływania się do arbitralnych decyzji</i>
Utrudnienia w realizacji ochrony przeciwpowodziowej	6	<i>Przeprowadzenie inwestycji o znaczeniu ponadlokalnym, np. inwestycji przeciwpowodziowej, jest bardziej skomplikowane i często skutkuje brakiem możliwości pozyskania funduszy unijnych za ich realizację ze względu na niemożliwość spełnienia norm unijnych</i>

TABELA 4. Problemy związane z funkcjonowaniem programu Natura 2000, wymieniane przez respondentów w pytaniu otwartym

TABLE 4. Problems in Natura 2000 functioning, listed by respondents in open discussion

Kategorie problemów	Częstość wskazań	Przykładowe wypowiedzi respondentów
1	2	3
Brak lub niedostateczne informacje i wiedza o N2000	116	<i>Błędne lub brak informacji o Naturze 2000; Brak wiedzy u urzędników; Zbyt małe informowanie na temat obszarów Natura 2000</i>
Utrudnienia w realizacji różnego typu inwestycji	51	<i>Brak możliwości swobodnej budowy budynków gospodarczych; Utrudnienia realizacji ważnych inwestycji; Ograniczenie prac melioracyjnych</i>
Niejasne, wydłużone procedury lub ich brak, biurokracja	40	<i>Nieprecyzyjna informacja o tym, co można, a czego nie można; Biurokracja; Brak spójności prawa; Brak spójności w interpretacji przepisów dotyczących Natury 2000</i>
Brak akceptacji i opór różnych grup społecznych	25	<i>Opory mieszkańców; Samorządy traktują i wypowiadają się negatywnie o tych obszarach; Nastawienie na prace kosztem środowiska</i>
Zagrożenie siedlisk i gatunków objętych ochroną, antropopresja, nieprzestrzeganie zakazów	20	<i>Duży rozwój przemysłu; Nielegalne eksploatacje torfu; Łamanie zakazów ochronnych; Niewłaściwe melioracje na terenach bagiennych; Zbyt bliskie sąsiedztwo przemysłu i skupisk ludzkich</i>
Niewystarczające fundusze	20	<i>Brak funduszy na PZO; Brak funduszy dla lokalnych władz; Zbyt małe środki na rekompensatę rolnikom utraty dochodów; [brak] form zadośćuczynienia właścicielom działek, które obejmują obszary Natury 2000</i>

1	2	3
Nieprawidłowy dialog ze społeczeństwem lub jego brak, brak konsultacji, brak współpracy	18	<i>Ograniczona współpraca między organami samorządowymi a organami zajmującymi się ochroną środowiska; Utworzenie N2000 bez brania pod uwagę opinii mieszkańców; Brak dialogu społecznego; Problemy w kontaktach z RDOŚ</i>
Brak planów zadań ochronnych i inwentaryzacji przyrodniczych	15	<i>Brak odpowiedniego zarządzania, planów ochronnych; Nieprecyzyjne określanie co i jak chronimy; Brak rzetelnych inwentaryzacji siedlisk chronionych</i>
Zbyt duży zakres ochrony	14	<i>[N2000] jest zbyt rozległa – duża część województwa zajęta; Stawianie wymagań przyrody nad wymagania ludzi; Trudności w usuwaniu negatywnych skutków spowodowanych przez zwierzęta [np.] bobry</i>
Konflikty	14	<i>Konflikt między instytucjami; Konflikt przyroda–człowiek; Konfliktowość przedsięwzięć na linii inwestor–gmina; Konflikt między inwestorami a organizacjami ekologicznymi</i>
Brak działań edukacyjnych	7	<i>Brak prelekcji na poziomie sołectw i gmin; Brak ścieżek edukacyjnych, form udostępniających obszary; Brak szkolenia dla rolników</i>

TABELA 5. Szanse rozwoju lokalnego stwarzane przez program Natura 2000, wymieniane przez respondentów w pytaniu otwartym

TABLE 5. Opportunities for local development related to Natura 2000, listed by respondents in open discussion

Kategorie szans	Częstość wskazań	Przykładowe wypowiedzi respondentów
Turystyka, w tym ekoturystyka	116	<i>Ekoturystyka (birdwatching)</i>
Edukacja ekologiczna, poprawa świadomości ekologicznej	41	<i>Zrównoważony rozwój świadomego społeczeństwa</i>
Poprawa stanu środowiska, ochrona obszarów cennych przyrodniczo	39	<i>Ochrona cennych siedlisk dla przyszłych pokoleń</i>
Dofinansowania przedsięwzięć i ochrony, dodatkowe punkty w konkursach, w tym dopłaty rolno-środowiskowe, dotacje z Unii Europejskiej	37	<i>Dofinansowanie z funduszy unijnych wspierające ochronę obszarów Natura 2000; Dofinansowanie na inwestycje np. oczyszczalnie ścieków</i>
Agroturystyka	32	<i>Agroturystyka, ścieżki ekologiczne, centrum edukacyjne</i>
Ogólnie promocja gminy i regionu, produkty lokalne, tworzenie marki gminy	28	<i>Atrakcyjność obszaru powoduje, że ludzie chętniej odwiedzają [gminę]</i>
Zwiększenie atrakcyjności przyrodniczej gminy	26	<i>Ochrona cennych rzadko występujących zwierząt może prowadzić do reklamy gminy</i>
Zrównoważony rozwój, racjonalna gospodarka zasobami naturalnymi, wysoka jakość życia	18	<i>Gmina ma większe możliwości ochrony siedlisk, rozwoju ekologicznego</i>
Rolnictwo ekologiczne, zrównoważone rolnictwo	11	<i>Możliwość realizacji rolnictwa ekologicznego, produkcja żywności wyższej jakości;</i>
Rozwój infrastruktury	9	<i>Możliwość rozbudowy infrastruktury turystycznej; Dofinansowania na kanalizację</i>
Aktywizacja społeczności lokalnej	7	<i>Aktywizacja lokalnej społeczności, nowe miejsca pracy</i>
Badawcze i naukowe	4	<i>Możliwość wykorzystania terenu w celach badawczych</i>

Rola planów zadań ochronnych i zarządzanie Naturą 2000

Opinie respondentów o roli planów zadań ochronnych (PZO) w rozwoju gminy są podzielone, choć nieco bardziej pozytywne niż w przypadku pytania o wpływ samych obszarów Natura 2000 na rozwój lokalny (tabela 6, pytanie 5). Z PZO wiązane są duże nadzieje na usprawnienie procedur podejmowania decyzji dotyczących obszarów (tabela 6, pytanie 6). W opinii ponad połowy respondentów konflikty społeczne są problemem dla realizacji działań ochronnych na obszarach Natura 2000 (tabela 6, pytanie 7). Spośród przykładowych, popularnych na obszarach Natura 2000 działań ochronnych, jako potencjalny przedmiot konfliktów najczęściej wskazywano te działania, które wiążą się z ograniczeniem dostępu do terenów objętych siecią i koniecznością zabiegów melioracyjnych, ale również liczne odpowiedzi dotyczyły opóźniania terminu koszenia łąk, konieczności zagospodarowania łąk obecnie nieużytkowanych i obowiązku usuwania biomasy.

TABELA 6. Rozkłady procentowe odpowiedzi na pytania dotyczące opinii o planach zadań ochronnych

TABLE 6. Frequencies of responses to questions on Natura 2000 management plans

	Zdecydowanie nie	Raczej nie	Ani tak, ani nie	Raczej tak	Zdecydowanie tak
Pytanie 5. Czy według Pana/Pani, ustanowienie planu zadań ochronnych dla obszaru Natura 2000 sprawi, że rozwój społeczno-gospodarczy będzie wyraźnie utrudniony w gminach Pana/Pani województwa?	11%	27%	40%	16%	7%
	W małym stopniu	Raczej w małym stopniu	Ani w małym stopniu, ani w dużym	Raczej w dużym stopniu	W dużym stopniu
Pytanie 6. W jakim stopniu, Pana/Pani zdaniem, ustanowienie planu zadań ochronnych usprawni procedury podejmowania decyzji dotyczących obszarów Natura 2000?	1%	5%	26%	39%	30%
Pytanie 7. W jakim stopniu konflikty społeczne mogą być problemem dla realizacji działań ochronnych na obszarach Natura 2000 w Pana/Pani województwie?	4%	10%	29%	34%	22%

Przeważająca większość respondentów uważa również, że akceptacja programu Natura 2000 wśród społeczności lokalnych jest ważna dla zarządzania tymi obszarami (tabela 7, pytanie 8), choć obecny stopień akceptacji jest przez nich oceniany jako niski (tabela 8, pytanie 9). Większość respondentów uznaje również za ważne ich osobiste zaangażowanie w zarządzanie obszarami (tabela 7, pytanie 10). Opinie o faktycznej możliwości wpływu na zapisy PZO przez osoby spoza instytucji odpowiedzialnych za ich utworzenie są jednak podzielone (tabela 7, pytanie 11).

TABELA 7. Rozkłady procentowe odpowiedzi na pytania dotyczące społecznej akceptacji programu Natura 2000

TABLE 7. Frequencies of responses to questions on the social acceptance of Natura 2000

	Zdecydowanie nieważna/e	Raczej nieważna/e	Ani ważna/e, ani nieważna/e	Raczej ważna/e	Zdecydowanie ważna/e
Pytanie 8. Na ile, Pana/Pani zdaniem, akceptacja programu Natura 2000 wśród społeczności lokalnej jest ważna dla zarządzania tymi obszarami?	1%	3%	12%	33%	51%
Pytanie 10. Czy dla Pana/Pani zaangażowanie się w zarządzanie obszarami Natura 2000 jest ważne czy nieważne?	1%	3%	19%	36%	40%
	Niski	Raczej niski	Ani niski, ani wysoki	Raczej wysoki	Wysoki
Pytanie 9. Jak ocenia Pan/Pani stopień akceptacji obszarów Natura 2000 wśród społeczności lokalnych w Pana/Pani województwie?	23%	35%	33%	7%	1%
	W małym stopniu	Raczej w małym stopniu	Ani w małym stopniu, ani w dużym	Raczej w dużym stopniu	W dużym stopniu
Pytanie 11. W jakim stopniu, w praktyce, na zapisy zawarte w planie zadań ochronnych będą miały, Pana/Pani zdaniem, osoby spoza instytucji odpowiedzialnej za jego utworzenie?	14%	22%	37%	18%	9%

Wiedza społeczeństwa o obszarach Natura 2000

Zdaniem przeważającej większości respondentów wiedza mieszkańców o obszarach Natura 2000 jest niewystarczająca do sprawnego działania programu (tabela 8, pytanie 12). Jedna czwarta respondentów spotkała się z działaniami mieszkańców, które są szkodliwe dla tych obszarów, w pytaniu otwartym pojawiały się przykłady dotyczące przede wszystkim działań nielegalnych, takich jak np. składowanie odpadów w miejscach do tego nieprzeznaczonych, wypalanie łąk czy realizacja inwestycji bez stosownych zezwoleń, jak również przykłady nieświadomych działań szkodliwych np. w rolnictwie, ale również świadomej działalności prowadzącej do zniszczenia przedmiotu ochrony.

Nieco lepiej, ale nadal w większości jako niewystarczający, oceniany jest poziom wiedzy przedstawicieli samorządów lokalnych (tabela 8, pytanie 13). Nieliczni respondenci (11%) spotkali się z działaniami samorządów, które można uznać za szkodliwe dla realizacji założeń programu. Wśród takich działań wymieniano przede wszystkim te związane z inwestycjami szkodliwymi dla środowiska oraz inwestycjami realizowanymi w sposób niezgodny z procedurami. Szkody wynikały również z braku wiedzy o stosownych postępowaniach czy niedbałości i braku kontroli. Jako działanie szkodliwe było również wymieniane przyciąganie inwestorów do regionu oraz rozbudowa infrastruktury, co związane jest z realizacją rozwoju, który nie jest zrównoważony.

TABELA 8. Rozkłady procentowe odpowiedzi na pytania dotyczące opinii o wiedzy mieszkańców i gmin o Naturze 2000

TABLE 8. Frequencies of responses to questions on knowledge of Natura 2000

	Niewystarczający	Raczej niewystarczający	Ani wystarczający, ani niewystarczający	Raczej wystarczający	Wystarczający
Pytanie 12. Czy obecny poziom wiedzy o Naturze 2000 wśród mieszkańców gmin z tymi obszarami jest Pana/Pani zdaniem wystarczający do sprawnego działania tego programu?	49%	35%	13%	2%	0%
Pytanie 13. Czy obecny poziom wiedzy przedstawicieli samorządów lokalnych o Naturze 2000 jest Pana/Pani zdaniem wystarczający do sprawnego działania programu?	21%	33%	35%	9%	1%

DYSKUSJA I WNIOSKI

Jak dotychczas, brak jest danych pozwalających na jednoznaczne określenie negatywnego wpływu sieci Natura 2000 na sytuację dochodową i gospodarczą w gminach. Warunki środowiskowe wpływają na gospodarkę rolną, co w przypadku gospodarstw położonych na terenach objętych siecią Natura 2000 przejawia się poprzez gorsze warunki produkcji rolnej, aczkolwiek ta niekorzystna sytuacja jest wyrównywana przez transfery finansowe w ramach wspólnej polityki rolnej UE [Zegar 2010]. Samorządy i przedsiębiorcy wskazują natomiast przede wszystkim oddziaływanie formalnych ograniczeń związanych z funkcjonowaniem sieci na lokalne gospodarki gmin [Bołtromiuk 2011]. Stąd zrodziła się idea utworzenia systemu rekompensującego ponoszone na terenach gmin koszty, które pośrednio i bezpośrednio są związane z ochroną siedlisk i gatunków [Kłodziński 2012]. System ten miałby działać jako tzw. subwencje środowiskowe, czyli dopłaty dla gmin położonych na terenach chronionych (parki narodowe, rezerwy i Natura 2000) w odróżnieniu od gmin pozostających w strefie ekonomicznej, a więc „nietracących” gospodarczo w związku z ochroną przyrody. Propozycja subwencji ekologicznych została opracowana dość szczegółowo, jej pomysłodawcą był Związek Gmin Wiejskich RP, a potem – w zmienionej formie – ideę tę promowało Polskie Stronnictwo Ludowe. Subwencja środowiskowa miałaby być wypłacana jako składowa ogólnej subwencji dla gmin (podstawowej, oświatowej i wyrównawczej) gminom, w których minimum połowa obszaru jest objęta terenami chronionymi. Pomimo przygotowania zasad subwencji już w formie propozycji ustawy, nigdy nie pojawiła się ona na wokandzie sejmowej ani też nie zyskała wielu zwolenników wśród posłów. Niewątpliwie jednym z powodów słabego zainteresowania systemem dopłat był ich wysoki koszt. Na terenie samej sieci Natura 2000 jest położonych ponad 1000 gmin. Wymagałoby to więc sporych nakładów ze środków publicznych. Trudno też się dziwić, że gminy niewłączone w tereny chronione nie były zainteresowane tą propozycją.

Nasze badania pokazują, że opinie lokalnych interesariuszy o wpływie Natury 2000 na rozwój lokalny są podzielone. Nie mamy do czynienia ani z jednoznacznym negatywnym nastawieniem wobec programu, ani z jednoznacznym rozpoznaniem szans na poprawę lokalnego dobrobytu, co w porównaniu do badań realizowanych we wcześniejszych latach, przed rozpoczęciem przygotowania planów zadań ochronnych [Guzal-Dec i Zwolińska-Ligaj 2010], wskazuje na poprawę nastawienia do tej kwestii. Generalnie, założenia programu są lepiej oceniane pod kątem godzenia ochrony z rozwojem niż jego realizacja w praktyce. Badania, w których bezpośrednio pytano mieszkańców o rekompensaty za utrudnienia występujące na obszarach objętych programem Natura 2000 pokazują jednak, że pewne kompensacje, nie wyłącznie finansowe, ale np. w postaci przywilejów, są oczekiwane przez społeczności lokalne [Perepeczko 2010]. Debata na temat systemu rekompensat powinna być jednak kontynuowana [Kłodziński 2010] w oparciu o nowe dane i wyzwania związane z wchodzeniem w życie planów zarządzania obszarami.

Nasze badania potwierdzają wcześniejsze obserwacje, że bariery inwestycyjne są jednym z głównych powodów negatywnych opinii i obaw związanych z Naturą 2000. Wśród przedsiębiorców powszechny jest brak przekonania co do tego, że ochrona i zrównoważone użytkowanie zasobów różnorodności biologicznej może być motorem ich rozwoju i osiągnięcia przewagi konkurencyjnej, a nie wyłącznie zagrożeniem dla ich działalności [Bołtromiuk 2012]. Po części obawy te mogą wynikać z braku wiedzy o korzyściach i zagrożeniach płynących z lokalizacji firm w granicach sieci Natura 2000. Lokalne przedsiębiorstwa nie mają jednak dostępu do skutecznego systemu informacji o Naturze 2000 i możliwości uzyskania wsparcia unijnego [Bołtromiuk 2011], jak również brakuje wręcz elementarnej wiedzy o programie. Słabo rozpowszechniane są dobre praktyki i wskazówki dla konkretnych korzyści i sposobów ich uzyskania, w tym również w oparciu o przykłady pochodzące z innych krajów. Obecnie informacje o korzyściach z Natury 2000 mają *teoretyczny (potencjalny) charakter*, w praktyce mało przydatny dla lokalnych przedsiębiorców [Czarnecki 2010].

Dla wsparcia rozwoju społeczności wiejskich istotne jest przy tym wspieranie społeczno-gospodarczej i pozarolniczej aktywności, w której potencjalną rolę mogą odgrywać właśnie nowe programy ochrony przyrody [KE 2010]. Przy rosnącej roli wsi w utrzymywaniu i udostępnianiu zasobów przyrodniczych dla mieszkańców miast i szeroko rozumianej turystyki i rekreacji, istotne jest wsparcie przede wszystkim działalności usługowych [Kłodziński 2012]. Pomimo iż widać na terenach wiejskich rozwój budownictwa komunalnego czy sektora małych i średnich przedsiębiorstw, to właśnie niedobór podmiotów gospodarczych i trudniejsze warunki rozwoju przedsiębiorczości niż w miastach wskazywane są jako główne bariery rozwoju przedsiębiorczości na wsi.

Konflikty wokół Natury 2000 związane są również z kwestią prawa własności do gruntu włączanego w obszary ochrony [Kamal i inni 2013], co miało miejsce już w przypadku dłuższej funkcjonujących form ochrony przyrody [Królikowska 2007]. Prezentowane wyniki badań pokazują jednak, że na konflikty narażone są nie tylko sytuacje wymagające np. wstępu na teren prywatny

w celu realizacji działań ochrony czynnej, czy konkretnego ograniczenia gospodarowania. Ogólnie opinie o celach Natury 2000 i sposoby podejmowania decyzji o obszarach są istotnymi czynnikami wpływającymi na akceptację programu lub jej brak. Dlatego też partycypacja powinna być działaniem systemowym, wyprzedzającym pojawienie się konfliktowych sytuacji, a nie tylko środkiem zaradczym.

Konflikty związane z programem Natura 2000 raczej nie ustaną w najbliższych latach. Bardzo wiele nadziei pokładanych jest w PZO, aczkolwiek jeżeli plany nie będą uwzględniały informacji postulowanych przez lokalnych interesariuszy, można się spodziewać, że staną się raczej źródłem nowych frustracji niż rozwiązaniem obecnych problemów. We współpracy nad PZO powinni być zaangażowani mieszkańcy, lokalne przedsiębiorstwa i samorządy [Dubel 2010]. Współpraca taka jest konieczna na pewno tam, gdzie wymagane są działania ochrony czynnej, co nie będzie możliwe bez zgody czy nawet zaangażowania właścicieli gruntów [Pawlaczyk i Jermaczek 2004]. Konieczność społecznej akceptacji dla Natury 2000 w Polsce dla sprawnego zarządzania jest obecnie dobrze rozpoznana przez interesariuszy, ale nadal nie jest faktycznie osiągnięta. Brakuje również przekonania o tym, że zaangażowanie lokalnych aktorów przełoży się na ich wpływ na decyzje. Pomimo to respondenci uważali, że ich osobiste zaangażowanie w PZO jest ważne, co dobrze świadczy o możliwości zaangażowania interesariuszy, jeżeli tylko zostaną do tego zaproszeni.

PZO powinno wykorzystać szanse, jakie upatrywane są w rozwoju turystyki – w szczególności opartej na małym, lokalnym biznesie, oraz ekologicznej (ekoturystyki). Jest to zresztą obecnie jedna z głównych form promowania obszarów chronionych [Bołtromiuk 2010] oraz Natury 2000 w Polsce [Strzelecka i Wicks 2010; Stanny 2010]. Opierając się na turystyce, mogą rozwijać się małe podmioty usługowe, tak aby rozwój ten nie kolidował z potrzebą zachowania walorów atrakcyjnych turystycznie ekosystemów. Również szansą, o której nie mówi się często, a która została zidentyfikowana w naszych badaniach, jest wykorzystywanie Natury 2000 dla podnoszenia jakości życia lokalnego – w innych aspektach niż te *stricte* ekonomiczne.

Skala wyzwań związanych z zarządzaniem Naturą 2000 jest bardzo duża i przypuszczalnie nie może być wypełniona wyłącznie działaniami administracji państwowej. Dobre funkcjonowanie programu wymaga nie tylko uwzględnienia opinii i potrzeb różnych grup, ale również ich aktywnego udziału w wykorzystywaniu pojawiających się szans. Potrzebne jest zaangażowanie organizacji pozarządowych, a także aktywność samych samorządów i społeczności lokalnych, np. w aplikowaniu o środki finansowe dla dostosowania lokalnych gospodarek do bardziej zrównoważonego modelu, zgodnego z założeniami Natury 2000. Potrzeba usprawnień procesów komunikacji społecznej, uproszczenia procedur, a także wsparcia i otwartości na innowacje i kreatywne podejście do rozwoju terenów wiejskich [Zawalińska 2012]. Warunkiem zaangażowania lokalnych interesariuszy jest dyskusja o szansach dla rozwoju lokalnego, a nie tylko o ochronie i ograniczeniach [Bołtromiuk 2012].

PODZIĘKOWANIA

Dziękujemy Pani Barbarze Draus oraz pracownikom Fundacji Wspierania Inicjatyw Ekologicznych w Krakowie za umożliwienie przeprowadzenia badań, pomoc w zebraniu danych oraz uwagi do tekstu niniejszej pracy.

BIBLIOGRAFIA

- Banas P.A., 2010: International ideal and local practice – Access to environmental information and local government in Poland. *Environmental Policy and Governance* 20, s. 44–56.
- BDL GUS 2013: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny, www.stat.gov.pl (dostęp 27.02.2014).
- Bołtromiuk A., 2012: Natura 2000 – możliwości i dylematy rozwoju obszarów wiejskich objętych europejską siecią ekologiczną. *Problemy Ekorozwoju* nr 7 (1), s. 117–128.
- Bołtromiuk A. (red.), 2011: *Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju gmin objętych siecią Natura 2000*. Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Bołtromiuk A., 2010: Ekonomiczny kontekst funkcjonowania Białowieskiego Parku Narodowego i sąsiadujących gmin. *Wies i Rolnictwo* nr 4 (149), s. 130–155.
- Bołtromiuk A., 2009: Problemy rozwoju gmin objętych europejską siecią ekologiczną Natura 2000. *Wies i Rolnictwo* nr 4 (145), s. 116–128.
- Cent J., Grodzińska-Jurczak M., Pietrzyk-Kaszyńska A., 2014: The emerging multilevel environmental governance in Poland – local stakeholders involvement in the designation of Natura 2000 sites. *Journal for Nature Conservation* nr 22, s. 93–102.
- Cent J., Grodzińska-Jurczak M., Nowak N., 2010: Ocena efektów małopolskiego programu konsultacji społecznych wokół obszarów Natura 2000. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* nr 66 (4), s. 251–260.
- Cent J., Kobińska H., Grodzińska-Jurczak M., Bell S., 2007: Rola organizacji pozarządowych (NGO) w realizacji programu Natura 2000 w Polsce. *Człowiek i Środowisko* nr 31 (3–4), s. 107–128.
- Cent J., Mertens C., Niedziałkowski K., 2013: Roles and impacts of non-governmental organizations in Natura 2000 implementation in Hungary and Poland. *Environmental Conservation* 40, s. 119–128.
- Czarnecki A., 2010: Sieć Natura 2000 w opinii lokalnych przedsiębiorców z terenu Zielonych Płuc Polski. *Wies i Rolnictwo* nr 1 (146), s. 187–201.
- Dubel A., 2010: Public participation in consultations about Natura 2000 sites as a part of participatory management process. [w:] D. Lewicka (red.) *Organisation management: competitiveness, social responsibility, human capital*. AGH University of Science and Technology Press, Kraków, s. 363–364.
- Evans D., 2012: Building the European Union's Natura 2000 network. *Nature Conservation* nr 1, s. 11–26.
- GDOŚ, 2012: Natura 2000 w Polsce. <http://natura2000.gdos.gov.pl/strona/wiem> (dostęp: 27.10.2014).
- Grodzińska-Jurczak M., 2008: Rethinking of nature conservation policy in Poland: the need of human dimensions approach. *Human Dimensions of Wildlife* nr 13, s. 380–381.
- Grodzińska-Jurczak M., Boćkowski M., Cent J., Pietrzyk-Kaszyńska A., 2012: Problemy społeczno-ekonomiczne przy wyznaczaniu obszarów Natura 2000 w Polsce. *Teka Komisji Ochrony i Kształtowania Środowiska Przyrodniczego OL PAN w Lublinie* nr 9, s. 64–69.
- Grodzińska-Jurczak M., Cent J., 2011: Expansion of nature conservation areas – problems with Natura 2000 implementation in Poland. *Environmental Management* nr 47, s. 11–27.
- Grodzińska-Jurczak M., Cent J., 2010: Udział społeczeństwa szansą dla realizacji programu Natura 2000 w Polsce. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* nr 66 (5), s. 341–352.
- Grodzińska-Jurczak M., Tarabula-Fiartak M. (red.), 2010: *Jak projektować i prowadzić działania informacyjno-konsultacyjne na obszarach Natura 2000?* Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.

- Guzal-Dec D., Zwolińska-Ligaj M., 2010: Sieć Natura 2000 w świetle opinii wójtów i radnych reprezentujących gminy objęte europejską siecią ekologiczną. *Więś i Rolnictwo* nr 1 (146), s. 171–186.
- Iwińska K. (red.), 2010: *Konsultacje społeczne wokół inwestycji infrastrukturalnych*. Collegium Civitas Press, Warszawa.
- Kamal S., Tokarz W., Grodzińska-Jurczak M., 2013: Tereny prywatne w ochronie przyrody: dotychczasowe dobre praktyki i rozwiązania. Private land in nature conservation: existing good practices and solutions. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* nr 69 (4), s. 275–284.
- KE, 2010: Korzyści społeczno-ekonomiczne sieci obszarów Natura 2000. *Biuletyn Komisji Europejskiej o przyrodzie i bioróżnorodności* nr 29, s. 10–13.
- Kłodziński M., 2012: Bariery wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich. *Więś i Rolnictwo* nr 2 (155), s. 40–56.
- Kłodziński M., 2010: Rozwój terenów wiejskich objętych siecią ekologiczną Natura 2000. *Więś i Rolnictwo* nr 1 (146), s. 146–156.
- Królikowska K., 2007: *Konflikty społeczne w polskich parkach narodowych*. Oficyna Wydawnicza „Impuls”, Wrocław.
- Liro A., 2008: *Wymogi związane z realizacją inwestycji na obszarach Natura 2000*. Ministerstwo Środowiska, Warszawa, <http://www.slideshare.net/nowedrogirozwoju/pl>.
- Pawlaczyk P., Jermaczek A., 2004: *Natura 2000 – narzędzie ochrony przyrody. Planowanie ochrony obszarów Natura 2000*. WWF Polska, Warszawa.
- Perepeczko B., 2010: Postawy i oczekiwania proekologiczne mieszkańców wsi obszarów chronionych. *Więś i Rolnictwo* nr 1 (146), s. 157–170.
- Perepeczko B., 2011: Świadomość ekologiczna mieszkańców i ich postawy proekologiczne. [w:] *Uwarunkowania zrównoważonego rozwoju gmin objętych siecią Natura 2000*, A. Bołtromiuk (red.). Wydawnictwo IRWiR PAN, Warszawa, s. 187–212.
- Pietrzyk A., Grodzińska-Jurczak M., Cent J., 2009: Potrzeby edukacyjne społeczności lokalnych w wybranych gminach polskich Karpat w związku z wdrażaniem programu Natura 2000. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą* nr 65 (6), s. 407–414.
- Pietrzyk-Kaszyńska A., Cent J., Grodzińska-Jurczak M., Szymańska M., 2012: Factors influencing perception of protected areas – the case of Natura 2000 in Polish Carpathian communities. *Journal for Nature Conservation* nr 20, s. 284–292.
- Stanny M., 2010: Poziom rozwoju gospodarczego i społecznego gmin wiejskich regionu Zielonych Płuc Polski względem klasyfikacji obszarowej sieci Natura 2000. *Więś i Rolnictwo* nr 1 (146), s. 93–105.
- Strzelecka M., Wicks B., 2010: Engaging residents in planning for sustainable rural-nature tourism in post-communist Poland. *Community Development* nr 41 (3), s. 370–384.
- Zawalińska K., 2012: Wnioski i zalecenia wynikające z badań prowadzonych w IRWiR w 2011 roku. *Więś i Rolnictwo* nr 1 (154), s. 9–24.
- Zegar J., 2010: Warunki środowiskowe a ekonomika gospodarstw rolnych. *Więś i Rolnictwo* nr 1 (146), s. 106–121.

MANAGEMENT OF NATURA 2000 SITES IN POLAND IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT – CURRENT CHALLENGES AND CONFLICTS

Abstract: The sustainable development of rural areas could be based on multifunctional characteristics of locality according to various values, including natural and biological values. Areas with high values are often included in conservation programmes and the network of protected areas, such as Natura 2000. Very often these values are perceived as obstacles rather than opportunities for local development. In the case of Natura 2000, there have been a number of social conflicts in recent years hindering not only the effectiveness of

management practices (i.e. conservation of endangered species and habitats), but also making it difficult to benefit socially and economically from these sites. This paper presents the results of research on the current problems and challenges related to the level of acceptance and opinions of Natura 2000 of a key stakeholders' group. It identifies the main barriers and chances perceived by the stakeholders at a preparation phase for management plans for Natura 2000 sites. The study was conducted with 350 participants of workshops organised within the Natura Mission – LIFE+ program in all Polish voivodships between January and March 2013. The results show that although respondents perceive Natura 2000 as potentially enhancing local development (mostly in respect to ecotourism sector), they still identify barriers stemming from Natura 2000 implementation that result in a negative attitude of local communities. Respondents also suggested the need for wider public participation in the setting up of management plans. If the management of Natura 2000 is to support local development, there is a need for better education about the programme, more engagement of local stakeholders and better economic support for the groups whose activities and wellbeing are affected by the protected areas.

Key words: Natura 2000, public participation, management plans, nature conservation, sustainable development